

УДК 336.71(477)

Гатауліна Е.І.

кандидат економічних наук,

старший викладач кафедри фінансів

Вінницького торговельно-економічного інституту

Київського національного торговельно-економічного університету

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРА УКРАЇНИ ЗА ОСТАННІ РОКИ

Стаття присвячена аналізу проблем та перспектив банківського сектора України за останні роки. Розвинута банківська система є необхідною умовою нормального функціонування економіки, тобто функціонування суб'єктів господарської діяльності та державного бюджету. Лише через досконалу банківську систему можна здійснити реструктуризацію економіки в цілому.

Ключові слова: банк, банківська система, ліквідність, платоспроможність, економічні нормативи, ключова(облікова ставка).

Гатауліна Э.И. ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ БАНКОВСКОГО СЕКТОРА УКРАИНЫ ЗА ПОСЛЕДНИЕ ГОДЫ

Статья посвящена анализу проблем и перспектив банковского сектора Украины за последние годы. Развитая банковская система является необходимым условием нормального функционирования экономики, то есть функционирования субъектов хозяйственной деятельности и государственного бюджета. Лишь через совершенную банковскую систему можно осуществить реструктуризацию экономики в целом.

Ключевые слова: банк, банковская система, ликвидность, платежеспособность, экономические нормативы, ключевая (учетная ставка).

Gataullina E.I. PROBLEMS AND PROSPECTS OF DEVELOPMENT OF BANK SECTOR OF UKRAINE FOR THE LAST YEARS

The article is sanctified to the analysis of problems and prospects of bank sector of Ukraine in the last few years. The developed banking system is a necessary normal operating of economy condition, id est functioning of subjects of economic activity and the state budget. Only through the perfect banking system it is possible to carry out restructuring of economy on the whole.

Keywords: bank, banking system, liquidity, solvency, economic norms, registration rate.

Постановка проблеми: В умовах перехідної економіки, на етапі формування та розвитку ринкових інститутів банківська система України ще словна не мобілізувала й не реалізувала усі властиві їй стимулюючі можливості. Нерозв'язаними залишаються проблеми: підвищення рівня капіталізації банків; ефективності функціонування банківської системи та способів оцінювання цієї ефективності; удосконалення державної стратегії розвитку банківської системи, яка б сприяла її надійній та ефективній діяльності. Відтак банківська система потребує удосконалення, розробки фундаментальних та прикладних засад її подальшого зміцнення, усунення негативних проявів, які мають місце в сучасній банківській практиці. У зв'язку з цим виникає об'єктивна необхідність проаналізувати економічні нормативи та теоретичні основи банківської діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З моменту зародження банківської системи проблема забезпечення ефективності банків завжди залишалась актуальною. Нові історичні обставини потребують і нових підходів до теоретичних аспектів даної проблеми, переосмислення їх з урахуванням нових реалій суспільного життя. Цим і пояснюється велика кількість досліджень з даного питання, авторами яких є такі вчені-економісти, як Примостка Л.О., Герасимович А.М., Кочетков В.М., Парасій-Вергуненко І.М., Васюренко О.В., Щербиволок З.І., Бутинець Ф.Ф., Кириченко О.А., Панова Г.С., Щербакова Г.Н. та інші. Даний факт говорить про багатогранне і достатньо диференціальне дослідження теорії і практики з цього питання, що в свою чергу дає широкі можливості для подальшого дослідження.

Постановка завдання. На основі викладеного можна сформулювати дослідження, яке полягає у висвітленні проблем, ризиків та перспектив регулювання банківського сектора України за останні роки та здійсненні оцінку їх ефективності.

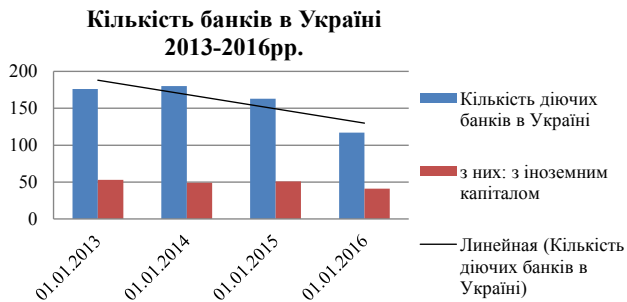
Виклад основного матеріалу дослідження: Україна після проголошення незалежності одним з невідкладних і пріоритетних завдань визначила реформування банківської системи та, відповідно, розробку і прийняття національного банківського законодавства. У прийнятому 20 березня 1991 р. Законі України «Про банки і банківську діяльність» банками визнавалися установи, функцією яких було кредитування суб'єктів господарської діяльності та громадян за рахунок залучення коштів підприємств, установ, організацій, населення та інших кредитних ресурсів, касове і розрахункове обслуговування народного господарства, виконання валютних та інших банківських операцій.

Саме банки відіграють основну роль в утворенні оптимального середовища для мобілізації й вільного переливу капіталів, нагромадженні коштів для структурної перебудови економіки, приватизації й розвитку підприємництва. Водночас усебічне розкриття їхніх потенційних можливостей у реалізації функції фінансового посередництва на ринку значною мірою визначається особливостями структурної організації банківської системи країни, яка забезпечує складний механізм практичної реалізації взаємозв'язків і взаємовідносин між банківськими установами, від чого, у кінцевому підсумку, залежать результати їхньої діяльності та ефективність кредитно-фінансового обслуговування усіх ланок народногосподарського комплексу.

Після світової економічної кризи 2008 року, яка не оминула Україну протягом 2009 – 2013 років відбулися значні структурні зміни в банківському секторі. Інтерес європейських банківських груп до розвитку бізнесу в Україні суттєво знизився через збитки та недостатню захищеність прав кредиторів. Спочатку іноземні материнські банки практично призупинили надання кредитів дочірнім банкам в Україні. Надалі розпочався масовий вихід європейських банківських груп із українського ринку – протягом 2009 – 2013 років з України пішло близько 10 бан-

ків з іноземним капіталом, а два банки, що входили до міжнародних фінансових груп, повністю згорнули роздрібний бізнес. Частка банків з іноземним капіталом в активах скоротилася із 45% у вересні 2008 року до 26% наприкінці 2013 року. Проте, масові банкрутства банків в Україні розпочалося з 2014 року і на початок 2017 року 86 банківських установ було визнано неплатоспроможними.

Протягом 2016-2017 років 23 банки було оголошено неплатоспроможними, з них 4 через непрозору структуру власності, 2 (найбільші банки серед виведених) – через невиконання програм докапіталізації. Розглянемо наглядно кількість банківських установ України 2013-2016 рр. на рисунку 1.1.

Рис. 1.1. Кількість банківських установ України протягом 2013-2016 років

Джерело: складено автором на основі [4]

Із даного рисунка видно, що протягом 2014 – 2015 років український банківський сектор пройшов найглибшу кризу за часів незалежності. Це було обумовлено як військовим конфліктом та анексією Росією українських територій, так і масштабними структурними дисбалансами, акумульованими протягом останнього десятиліття. Додатковим джерелом проблем було те, що банківський сектор тривалий час залишався без належного регулювання та ефективного нагляду. Це призвело до стрімкого зростання кількості установ, які не мали наміру виконувати функції класичного фінансового посередництва і розглядалися акціонерами виключно як інструмент фінансування пов'язаних бізнесів. Реструктуризація фінансового сектору та перезапуск банківської системи, що відбуваються сьогодні, викривають багато фундаментальних проблем і засвідчують вкрай високу вартість для економіки від зволікання із прийняттям соціально-непопулярних, проте необхідних

рішень. Фінансовий сектор залишається вразливим до можливих зовнішніх та внутрішніх шоків.

Стійкість банківського сектору поступово відновлювалася протягом 2016 року, проте темпи оздоровлення значною мірою залежали від реалізації зовнішніх ризиків і здатності їх мінімізувати. Зовнішні умови для економіки та фінансового сектору залишалися складними через продовження агресії Росії на сході, погіршення умов торгівлі України, високу волатильність та непередбачуваність цін на основні експортні товари, що донедавна створювало тиск на валютний ринок. Макроекономічні ризики для фінансової стабільності знижуються, НБУ та незалежні експерти очікують економічного зростання у 2017 році та в середньостроковому періоді, але наголошують на тому, що в поточному році відновлення економіки буде повільним. Зниження макроекономічних ризиків сприяло частковій нормалізації роботи банківського сектору. За допомогою економічних нормативів можна проаналізувати роботу банківського сектору України за 2015-2017 рр., які представлені у табл 1.1.

Проаналізувавши дані таблиці можна дійти висновку, що ліквідність платоспроможних банків покращувалася, що давало змогу повертати кредити НБУ. Частка кредитів НБУ скоротилася до 2.0% зобов'язань. Приплив до банків коштів населення та бізнесу був основним фактором, який забезпечив високу ліквідність банківської системи протягом 2016 року. Скасування лімітів на зняття гривневих вкладів та значне підвищення лімітів на зняття валютних коштів не мало негативного впливу на динаміку депозитів. Банківське кредитування було стриманим через низьку платоспроможність населення, закредитованість корпорацій та усе ще жорсткі умови кредитування. Банки переважно спрямовували надлишкові ресурси у державні цінні папери. Фінансовий результат банків значно поліпшився порівняно з 2015 роком через суттєве скорочення відрахувань у резерви. Проте операційний прибуток до резервування зменшився порівняно з попереднім роком через зниження чистих процентних доходів. Додаткові кошти від акціонерів, залучені на виконання вимог за результатами діагностичного обстеження найбільших банків, поліпшили показники адекватності капіталу.

Показники достатності капіталу у 2017 році у секторі в цілому із запасом перевищували мінімально необхідні значення, порівняно із показником 2015 року, який на 2,63% був меншим за

Таблиця 1.1

Значення економічних нормативів банків за 2015-2017 роки [6]

№ з/п	Норматив		За період		
			01.03.2015	01.03.2016	01.03.2017
1	H1	Регулятивний капітал(млн. грн.)	117654,4	129749,1	102 600,8
2	H2	Норматив достатності (адекватності) регулятивного капіталу (не менше 10%)	7,37	11,94	12,85
3	H4	Норматив миттєвої ліквідності (не менше 20%)	57,94	74,08	60,37
4	H5	Норматив поточної ліквідності (не менше 40%)	79,45	82,96	105,31
5	H6	Норматив короткострокової ліквідності (не менше 60%)	80,85	93,45	91,42
6	H7	Норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (не більше 25%)	23,73	22,76	22,02
7	H8	Норматив великих кредитних ризиків (не більше 8-кратного розміру регулятивного капіталу)	755,47	364,32	264,58
8	H9	Норматив максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами(не більше 25%)	-	37,1	29,64
9	H11	Норматив інвестування в цінні папери окремо за кожною установою (не більше 15%)	0,01	0,001	0,0002
10	H12	Норматив загальної суми інвестування (не більше 60%)	2,18	0,84	0,42

мінімальне значення. Досягнення нормативу адекватності регулятивного капіталу на рівні 10% дозволено до кінця 2018 року. Банки, які не зможуть повною мірою та в установлені терміни виконати програму докапіталізації, будуть визнані неплатоспроможними. Банки, що пройшли діагностичне обстеження, вже почали додатково залучати необхідний капітал відповідно до визначених у процесі обстеження потреб. Збільшення капіталу банками відбувається переважно шляхом конвертації кредитів від акціонерів. Паралельно із діагностичним обстеженням НБУ здійснює перевірку активних операцій банків із пов'язаними особами. На жаль, норматив Н9 перевищує норму на 4,64%, але має тенденцію до зменшення, порівняно із показником 2016 р., який складав 37,1%. Відмова від практики кредитування пов'язаних осіб вивільнить суттєві ресурси для кредитування підприємств на ринкових умовах. Від початку 2015 року НБУ зобов'язав банки розкрити своїх реальних власників. Банківська система на сьогодні є прозорою з точки зору доступності інформації про кінцевих бенефіціарів, а вкладники розуміють, хто несе відповідальність за банкрутства банків. Висока концентрація кредитів пов'язаним особам стала причиною банкрутства низки комерційних банків протягом минулих двох років. Національний банк зобов'язав банки привести показники кредитування пов'язаних осіб (із урахуванням додатково встановлених фактів) до нормативних значень протягом трьох років. Відновлення кредитування незважаючи на історично високий рівень ліквідності в банківському секторі корпоративного сектору та домогосподарств було повільним. Основні перешкоди для нарощування банками кредитного портфеля – низький рівень захисту прав кредиторів та вкрай висока закредитованість бізнесу на фоні скорочення доходів у кризовий період. Попитом на сьогодні користуються лише короткострокові кредити на поповнення обігового капіталу, а домогосподарства тимчасово перестали бути значимою категорією позичальників. Проте уже протягом 2017 року темпи зростання кредитування можуть різко прискоритися. Вартість кредитних ресурсів зменшуватиметься на фоні уповільнення інфляції, що, за відсутності нових шоків, дасть змогу НБУ і надалі знижувати ключову (облікову) ставку, яка представлена у табл. 1.2.

Таблиця 1.2
Облікова ставка НБУ протягом 2015-2017 років [4]

Період	% річних
2017	
з 03.03	14
2016	
з 28.10	14
з 16.09	15
з 29.07	15.5
з 24.06	16.5
з 27.05	18
з 22.04	19
з 04.03	22
з 29.01	22
2015	
з 25.09	22
з 28.08	27
з 04.03	30
з 06.02	19.5

Як видно із даних таблиці 1.2 протягом 2015-2017 рр. НБУ у декілька етапів зменшував облікову ставку із 30% у березні 2015 року до 14% у аналогічному періоді 2017 року. Усі ці заходи забезпечили передумови для зниження банками відсоткових ставок за депозитами та кредитами. Це дало можливість поліпшити ліквідність банківського сектору протягом року завдяки поверненню до банківського сектору коштів клієнтів через підвищення довіри. Зміна відсоткової ставки по строковим депозитам за 2016 рік наведена у табл. 1.3.

Таблиця 1.3
Вартість строкових депозитів за даними статистичної звітності банків України за 2016 рік [8]

Дата	Фізичні особи					
	національна валюта			іноземна валюта		
	усього	коротко-строкові	довго-строкові	усього	коротко-строкові	довго-строкові
з 01.2016 р.	20,8	20,1	22,5	8,4	7,9	9,5
11.01 до 20.01	20,6	20,3	21,8	7,9	7,5	9,0
12.01	20,3	19,9	21,9	7,6	7,5	8,1
19.01	20,4	20,0	21,6	7,7	7,1	9,5
20.01	20,6	20,4	21,1	7,9	7,4	9,2
з 13.12 до 21.12	10,4	10,2	18,2	5,2	4,7	7,4
13.12	10,4	10,2	17,8	5,7	5,1	7,1
19.12	10,9	10,4	19,0	5,4	4,6	7,8
21.12	9,9	9,7	18,1	5,2	4,7	7,0
з 22.12 до 30.12	17,2	16,6	18,4	6,0	5,2	7,4
27.12	17,1	16,5	18,3	5,9	5,5	7,1
28.12	17,6	16,6	19,0	6,3	5,2	7,9

Виходячи із даних таблиці 1.3 видно, що відсоток за строковими депозитами фізичних осіб за рік знизився на 3.8 в.п. до 17.6% річних у гривні та на 2.2 в.п. до 6.3% річних у доларах США. У IV кварталі зниження ставок пригальмувалося через невизначеність ситуації навколо Приватбанку. У 2016 році кошти фізичних осіб у гривні зросли на 9.1%, у валюті – на 1%. Вартість депозитів у доларах та євро досягла нових історичних мінімумів, оскільки попит банків на валютне фондування залишається низьким. Зниження вартості фондування створило для банків можливість у другому півріччі знизити відсоткові ставки за кредитами для бізнесу більше, ніж дешевшали депозити населення. Проте вартість нових кредитів усе ще залишається високою, а тому вони залучаються переважно на короткий термін на фінансування обігового капіталу. Очікується, що тенденція до зменшення відсоткових ставок збережеться протягом 2017 року, а депозитна база банків у цілому за рік зросте на 10%.

Для поліпшення роботи банків НБУ ставить перед собою кілька ключових завдань – впровадити нові підходи до оцінки банками кредитного ризику, розробити дорожню карту змін нормативної бази відповідно до рекомендацій Базельського комітету та вимог директив ЄС, розпочати розроблення концепції макропруденційного регулювання. Від банків НБУ очікує завершення процесу розчищення балансів – повного визнання неякісних активів та формування необхідних резервів. Банки повинні

неухильно дотримуватися розроблених планів капіталізації/програм реструктуризації та програм зниження кредитування пов'язаних осіб. Національний банк також наголошує на необхідності прийняття Верховною Радою України низки законів, спрямованих на захист прав кредиторів і завершення процесу реструктуризації валютної іпотеки.

Серед зовнішніх ризиків ключовою залишається можливість ескалації військового конфлікту на сході України. Перспективи вирішення конфлікту наразі відсутні. Іншими ризиками, пов'язаними з недружньою політикою Росії, є обмеження імпорту української продукції та зменшення переказів коштів українських мігрантів. На фінансову стабільність в Україні можуть також негативно вплинути висока волатильність світових цін на ключові товари українського експорту та імпорту.

Висновки з проведеного дослідження. З наведеного вище можна зробити висновок про те, що за останні роки банківський сектор України пройшов «очищення», враховуючи те, що с 2014 року 86 банків було визнано неплатоспроможними і залишились тільки стійкі банківські установи, які поступово відновлюють свою платоспроможність. Але, протягом наступних кількох років триватиме перебалансування ресурсної бази комерційних банків. Банки будуть меншою мірою покладатися на зовнішнє фінансування і фокусуватися на депозитах корпоративного сектору та домогосподарств. Банківське кредитування буде обмеженим, незважаючи на те, що ліквідність банківського сектору перебуває на

історично найвищому рівні. Ключові ризики, що стримують відновлення кредитування банками: значне боргове навантаження підприємств, досі слабка платоспроможність більшості секторів економіки та високі юридичні ризики.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Волохата В. Є. Фактори формування депозитних ресурсів банку / В. Є. Волохата // Бізнес Інформ. – 2013. – № 8. – С. 310-316
2. Дані фінансової звітності банків України за станом на 01.01.2017 [Електронний ресурс] / Доступ до ресурсу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=64097
3. Маринчак Л. Р. Депозитна діяльність банків України: сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку: автореф. дис. канд. екон. наук:08.00.08 / Л. Р. Маринчак; Терноп. нац. екон. ун-т. – Тернопіль, 2015. – 20 с.
4. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>
5. Папаїка О. О. Особливості оцінки ефективності формування ресурсного потенціалу банківської установи / О. О. Папаїка, Г. О. Панасенко // Інвестиції: практика та досвід. – 2013. – № 15. – С. 9-13
6. Показники банківської системи: дані НБУ за станом на 01.01.2017 [Електронний ресурс] / Доступ до ресурсу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=34661442&cat_id=34798593
7. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 № 2121-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>
8. Процентні ставки за кредитами та депозитами [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://bank.gov.ua/files/4-Financial_markets.xls